

AÇE'DEN GERİYE KALANLAR

AÇE'DEN GERİYE KALANLAR

Mehmet Özay

Editör
Son Okuma
ISBN
Genişletilmiş 3. Baskı

Şeyma Kılıç
Halise Hicret Çınar
978-625-8592-11-5
İstanbul - 2026

İHÜ Yayınları

163

Genel Yayın Yönetmeni
Yayın Yönetmeni
Tasarım
Kapak Uygulama
Mizanpaj Uygulama

Savaş C. Tali
Ayşenur Alper
İHÜ Yayınları
İHÜ Yayınları
Muhammed Muttaki Topcu

Baskı&Cilt

Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Sertifika No: 51796

Bu kitap, İbn Haldun Üniversitesi Yayın Kurulu'nun 02.07.2025/14 tarih ve sayılı kararıyla yayınlanmıştır.

© Bu eserin tüm yayın hakları, İbn Haldun Üniversitesine aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında, bu kitabın tamamı veya bir kısmı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

İbn Haldun Üniversitesi Yayınları bir İbn Haldun Üniversitesi departmanıdır.

Yayınevi Sertifika No: 51227 | Ordu Cd. No:3, 34480 Başakşehir/İstanbul

yayınevi@ihu.edu.tr | press@ihu.edu.tr

AÇE'DEN GERİYE KALANLAR

Mehmet Özay

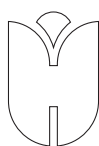

İBN HALDUN
ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Mehmet Özay (Doç. Dr)

1969 yılında Üsküdar'da dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Üsküdar'da tamamladı. Özay, yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü'nde ve doktora çalışmasını aynı üniversitenin, Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi bölümünde tamamladı. 2007-2010 yıllarında Endonezya Cumhuriyeti Açe Eyaleti'ndeki bazı devlet ve özel üniversitelerde alanıyla ilgili dersler verdi. Bu dönemde, Osmanlı-Açe ilişkileri, Açe tarihi ve sosyolojisi alanlarında çalışmalar yaptı. 2010-2013 yılları arasında Malezya Teknoloji Üniversitesi (UTM) Eğitim Fakültesi'nde araştırmacı öğretim üyesi olarak görev yaptı. Bir dönem Anadolu Ajansı bölge muhabiri olarak Endonezya ve Malezya'da görev yaptı. 2017-2021 yılları arasında İstanbul İbn Haldun Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürdü. 2022 yılından itibaren Kuala Lumpur'da, Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü'nde (*International Institute of Islamic Thought & Civilisation-ISTAC*), Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi (*International Islamic University Malaysia* (IIUM) araştırmacı akademisyen olarak görev yapmaktadır.

Zulkarnain Majid al-Rahmany'nin anısına...

İçindekiler

<i>Kısaltmalar</i>	11
<i>Önsöz</i>	13
<i>Giriş</i>	25
<i>Haberdarlık</i>	30
<i>Tarihsel Hafıza</i>	31

Birinci Bölüm

2005 Yılı Eylül'ü	37
Cut Familia	38
Kampüs Yaşamı	38
Prof. Sugieni	39
Roti Turki ve Roti Malay	39
Dr. Agus Sapti	40
Sos-Pol	40
<i>Pascasarjana</i>	41
Dr. Abdul Rani Osman	42
Hasbi Hoca	43
Fawziyah Nurdin	43
Çatışma Dönemi Gerçekliği	44
Bariş: Ama Nasıl?: Çatışma Dönemine Dair Bazı Notlar	47
Bariş Anlaşması ve Özerk Yönetim	51
Muhammed Nazar ve SIRA (<i>Sentral Informasi Referendum Aceh</i>)	52
Siyasette Yeni Yüz: Yerel Partiler	54
2007 Valilik Seçimleri	55

İkinci Bölüm

Sultan İskandar Muda	59
Kandang XII (<i>Keraton Village</i>)	60
Banda Açe Şehir Müzesi	62
Çan	62
Nurdin Ar	63
Müze-Kütüphane	64
<i>Pesantren</i>	65
Kampung Melayu	67
Dayah Tanoh Abee	76
Valilik Seçimleri ve Türk Gazeteciler	78
Irwindi Yusuf Türk Heyetini Ağırılıyor	82
Açe-Türk Ekonomik İş Birliği	84

Üçüncü Bölüm

Aceh Training Center	91
ICAIOS	91
Fitri Humam ve “Selim Bey”	94
Ujung Pancu	98
Mulyadi	101
Bir İngiliz	101
Seyyid İsa Kureyş	101
Hasballah M. Saad	103
Anthony Reid	105
Naquib el-Attas ve Açe	107

Dördüncü Bölüm

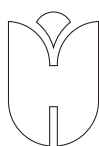
Hacı Muhammed Ali	113
Kampung Cava	115
Pande'nin İzinde	117
Komşu Köyler: Emperoum ve Bitay	121
Tgk. Malik Mahmud'la Görüşme	122
Tengku Muhyibuddin Waly (I)	124
Kota Baro'da Muhyibuddin Hoca'yı Ziyaret	125
Tarikat ve Tasavvuf	126
Batı Açe'ye Üniversite	129
Darü'l Ziauddin	131
Korkut Özal Açe'deydi	132
Bireun'da İki Güzel İnsan: Tengku Yahya ve Keutchik Malik	136
Tengku Yahya	136
Malik Bey	139
Husnawati Türkiye'de	142
Çinli Arkadaşımız Alam	145

Beşinci Bölüm

Bir Saraylı: Cut Selma	149
İkinci Görüşme	150
Saray, Kadınlar ve Evlilik	150
Raja Jum'at'ın Japonlarca İdamı	153
Teungku Kasım	154
Cut Selma'nın Eğitimi	156
Zor Yıllar	156
Cut Selma ve Kardeşleri	157
Sarayın Son Temsilcileri	159
Peucat (<i>Pocut</i>) Meurah	160
Toplumdaki Değişiklikler	163

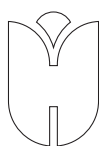
Altıncı Bölüm

Bir Hollandalı	167
Sömürge Dönemi ve Özür Gerçeği	168
Tgk. İdris	171
Teuku İskender	177
Ma'mun Daud	178
Ameer Hamzah	180
Açe: "Mekke Kapısı"nda Ramazan Günleri	187
Ramazan'a Hazırlık	188
İftar Heyecanı	189
Ramazan'da Çocuklar	190
Piyano ve "Naşit"	190
Açe Toplum Yaşamında Selâmlaşma ve Sosyal İlişki Olgusu	191
<i>Sonuç</i>	193
<i>Kaynakça</i>	203
<i>Ekler</i>	207
<i>Dizin</i>	219

Kısaltmalar

AMM	: Açe Gözlem Misyonu (<i>Aceh Monitoring Mission</i>)
APPSU	: Ticaret ve Siyaset Enstitüsü adlı kurumda (<i>Akademik Perniyagaan dan Politik Sumatra Utara</i>)
ARI	: Singapur Ulusal Üniversitesi Asya Çalışmaları Merkezi (<i>Asia Research Institute</i>)
ATC	: Açe Eğitim Merkezi (<i>Aceh Training Center</i>)
BPKS	: Sabang Serbest Bölgesi (<i>Badan Pengusahaan Kawasan Bebas Sabang</i>)
Blz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
CMC	: Kriz Yönetim Merkezi (<i>Crisis Management Center</i>)
DDI	: İslam'a Davet Kurumu (<i>Dewan Dakwah Islamiyah</i>)
e.n.	: Editör Notu
Haz.	: Hazırlayan
IAIN	: Yüksek İslam Enstitüsü (<i>Institute Agama Islam Negeri</i>)
ICAIOS	: Uluslararası Açe ve Hint Okyanusu Çalışmaları Konferansı (<i>International Conference of Aceh and Indian Ocean Studies-ICAIOS</i>)
LoGA	: Açe Özerk Hükümeti Yasası (<i>Aceh Government Law</i>)
PAN	: Ulusal Emanet Partisi (<i>Partai Amanah Nasional</i>)
PUSA	: Açe Alimler Birliği (<i>Persatuan Ulama Seluruh Aceh</i>)
P3KI	: İslam Kültürü Araştırmaları ve Çalışmaları Merkezi (<i>Pusat Penelitian dan Pengkajian Kebudayaan Islam</i>)
NA	: Hollanda Ulusal Arşivi (<i>Nationaal Archief</i>)
KB	: Hollanda Milli Kütüphanesi (<i>Koninklijke Bibliotheek</i>)
SIRA	: <i>Soliditas Independen Rakyat Aceh</i>
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
T.	: <i>Teuku</i>
Tapol	: Endonezya İnsan Hakları Kampanyası (<i>The Indonesia Human Rights Campaign</i>)
Tgk.	: Tengku

Önsöz

Mendokumentasikan Sisa-Sisa Sejarah

Masyarakat Aceh secara umum begitu merasa senang ketika menyebut nama Turki, karena para sejarawan paling sering menggambarkan kebaikan raja-raja Turki pada masa Kerajaan Islam dalam membantu Aceh. Sejarah Meriam Lada Sicupak, suatu istilah yang sangat populer bagi penggemar sejarah hubungan Turki dan Aceh.

Ternyata bukan hanya masyarakat Aceh saja yang merasa bangga dengan Turki, sebaliknya masyarakat Turki juga begitu bangga dan simpati pada Aceh. Saya pernah mewakili IAIN Ar-Raniry untuk mengadakan kunjungan akademik ke beberapa universitas di Turki pada tahun 2008. Ketika seorang teman kami dari Universitas Uludag membawa kami keliling melihat peninggalan-peninggalan sejarah di Bursa, seorang bapak-bapak yang sudah berumur tua memperhatikan langkah-langkah kami dari jauh. Ketika sudah begitu dekat lalu beliau bertanya pada guide kami dengan bahasa Turki.

“Itu siapa yang kamu temani.”

“Oh ini tamu kita dari Aceh.”

“Oh orang Aceh.” Lalu beliau bangun dari duduknya dan memeluk saya dalam pelukan yang lama sambil mengucapkan:

“Kita bersaudara.”

Saya juga melihat matanya sedikit basah. Begitulah diantara gambaran bagaimana perasaan masyarakat Turki terhadap Aceh. Hal yang sama saya rasakan ketika Bapak Rektor, Prof. Yusny Saby memperkenalkan Pak Mehmet Özyay kepada saya sebagai tamu dari Turki.

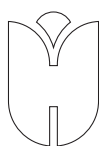
Hubungan kami terus berlanjut, tidak hanya dalam bentuk formal di kantor, tetapi kami juga sering ngopi bersama di warung kopi. Apalagi ketika Pak Mehmet kemudian aktif sebagai tenaga pengajar di Institut kami, bahkan Pak Mehmet sempat membuat Pusat Studi Kebudayaan Turki di Institut kami. Ternyata Pak

Dengan gaya penulisan yang campuran antara jurnal harian, wawancara, dan esai akademik, buku ini menjadi jembatan antara dunia lokal Aceh dan percakapan global tentang perdamaian, identitas, dan memori kolektif. Dari tulisan ini pula kita pahami Özey menekankan pentingnya mendokumentasikan sisa-sisa sejarah sebelum lenyap-baik dalam bentuk arsip, kisah lisan, maupun keberadaan tokoh-tokoh tua yang menjadi saksi hidup masa lalu.

Açe'dan Geriye Kalanlar adalah buku ketiga dalam trilogi memoar penulis tentang Aceh, namun bisa dibaca secara mandiri. Ia bukan hanya catatan tentang Aceh, tetapi juga tentang perjalanan manusia dalam mencari makna di tengah puing-puing sejarah. Buku ini adalah undangan untuk mendengar suara-suara yang hampir tenggelam, dan untuk menghargai bahwa dari yang “tersisa” justru lahir pemahaman terdalam tentang suatu bangsa.

Saya merasa begitu bermakna bila buku ini dibaca, terutama sekali bagi dua anak bangsa yang saling menghargai dan mencintai Aceh dan Turki.

Prof. Dr. M. Hasbi Amiruddin, MA
Banda Aceh,
25 Agustus 2025

- Abdullah, Hj. Wan Mohd. Shaghir. *Penyebaran Islam dan Silsilah Ulama Sejagat Dunia Melayu*. Cilt 6. Kuala Lumpur: Khazanah Fathaniyah, 1999.
- al-Attas, Syed Muhammad Naquib. *The Mysticism of Hamzah Fansuri*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1970.
- Anderson, John. *Acheen and the Ports on the North and East Coasts of Sumatra*. London: Wm. H. Allen & Co., 1840.
- Atjeh Sinbun*. Sabtoe, Zyu iu gotu 2604 (1944), no. 87, Tahoen III.
- Ayyubi, Akmal. "Hint Kültürü Üzerinde Müslüman Türk Tesirleri." *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 3, no. 1-2 (1960): 209-32.
- "D'Albuquerque in Malacca." *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society* 13, no. 1 (March 1935): 77-78.
- Djajadiningrat, Hoesin. *Atjehsch-Nederlandsch Woordenboek*. Deel 1. Batavia: Landsdrukkerij, 1934.
- Güventürk, Faruk. "Önsöz." içinde *İbret: Abdülhamit'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler*, yazan Asaf Tugay, 3-4. İstanbul: Okat Yayınevi, 1962.
- Hasjmy, Ali. "Sejarah Pemerintahan Selama Berdiri Kerajaan-Kerajaan Islam di Aceh." *Bildiri, Seminar Masuk dan Berkembangnya Islam di Aceh*, Banda Aceh, Temmuz 1978.
- Khalik, Abdul. "Jusuf's Book Gives RI History Lesson." *The Jakarta Post*, 7 Ekim 2006.
- Jusoh, Yahaya ve Kamarul Azmi Jasmi. *The Rules of Kings (Majlis Aceh)*. Johor Bahru: UTM Press, 2008.
- Ma Huan. *Ying-yai Sheng-lan: The Overall Survey of the Ocean's Shores* [1433]. Çev. ve haz. J. V. G. Mills. Hakluyt Society, Extra Series 42. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Majalla-i Ulum-i Islamiya*. Aligarh Muslim University.
- Mastuki ve M. Ishom el-Saha, haz. *İntelektualisme Pesantren: Potret Tokoh dan Cakrawala Pemikiran di Era Pertumbuhan Pesantren*. Jakarta: Diva Pustaka, 2003.
- McKinnon, Edmund Edwards. "Beyond Serandib: A Note on Lambri at the Northern Tip of Aceh." *Indonesia* 46 (1988): 103-21.
- Misra, S. C. *The Rise of Muslim Power in Gujarat: A History of Gujarat 1298 to 1442*. London: Asia Publishing House, 1963.
- Özay, Mehmet. *Açe Kitabı*. İstanbul: Fide Yayınları, 2006.
- Özay, Mehmet. *Açe Seyahat Notları*. Banda Aceh: Bandar Publishing, 2013.
- Özay, Mehmet. *A Classical Book and Its Content: Masa'il al-Muhtadi li Ikhwan al-Muhtadi, The Guide for the Right Path for Beginners*. Kuala Lumpur: ISTAC-IIUM Publications, 2023.

- Özay, Mehmet. *Kesultanan Aceh dan Turki: Narasi Sejarah dan Ingatan Lokal*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Simon, Gottfried. *The Progress and Arrest of Islam in Sumatra*. London: Marshall Brothers, 1912.
- Sinar, Tengku Lukman. "Interdependensi Kebudayaan Melayu dan Aceh." Bildiri, *Seminar Perjuangan Aceh Sejak 1873 Sampai Dengan Kemerdekaan Indonesia*, Medan, 22-25 Mart 1976.
- Smith, Wilfred Cantwell. *Islam in Modern History*. Princeton: Princeton University Press, 1957.
- Szekely-Lulofs, M. H. *Tjoet Nja Din: Riwayat Hidup Seorang Puteri Atjeh*. Çeviren Abdoel Moeis. Djakarta: Penerbit Chailan Sjamsoe, 1954.
- Jalil, Tuanku Abdul. "Pengertian Adat Aceh." Bildiri, *Lokakarya dan Budaya*, Lhokseumawe, 8-10 Ocak 1988.
- van Langen, K. F. H. *Susunan Pemerintahan Aceh Semasa Kesultanan: De Inrichting van het Atjehsche Staatbestuur onder het Sultanaat*. Hazırlayan Ramli A. Dally ve Ridwan Azwad. Çeviren Aboe Bakar. Banda Aceh: Pusat Dokumentasi dan Informasi Aceh, 2002.
- van der Putten, Jan. "Riau: A Malay Heartland at the Borders." içinde *Indonesia and the Philippines: Borderlands and Forgotten Malays*, haz. Jan van der Putten ve Mary Somers Heidhues, 119-139. Leiden: Brill, 2011.
- Vink, Nico. *Verbannen uit Indië (1936-1945)*. Franeker: T. Wever, 1979.
- Viviano, Frank. "China's Great Armada." *National Geographic*. Temmuz 2005.

Çevrimiçi Belgeler ve Raporlar

- Crisis Management Initiative. "Martti Ahtisaari." Erişim 27 Mart 2026. <https://cmi.fi/about-us/martti-ahntisaari/>.
- TAPOL. "The Indonesia Human Rights Campaign." Erişim 27 Mart 2026. <https://tapol.org/>.
- UNJLC (United Nations Joint Logistics Centre). *IOT Assessment Pulau Weh, Indonesia*. Banda Aceh, 2005. http://www.humanitarianinfo.org/sumatra/reference/assessments/doc/other/UNJLC_IOT_IDN_assessment_pulauweh_PUB_050125.pdf.
- International Crisis Group. *Indonesia: How GAM Won in Aceh*. Asia Briefing No. 61. 22 Mart 2007. <https://www.refworld.org/reference/countryrep/icg/2007/en/41021>.
- Tribunnews Aceh. "Dua Lelah Satu Bencana: MoU Helsinki dan Damai Menang." 12 Ağustos 2025. <https://aceh.tribunnews.com/2025/08/12/dua-lelah-satu-bencana-mou-helsinki-dan-damai-menang>.
- Anuar, Mazelan. "Old Johor Kingdom." *National Library Board Singapore*, 2019. <https://www.nlb.gov.sg/main/article-detail?cmsuud=>.
- Tribunnews Aceh. "Sudah 24 Tahun Kasus Kematian Prof Safwan Idris Belum Terungkap, Rektor UIN Ar-Raniry Ditembak OTK." 16 Eylül 2024. <https://aceh.tribunnews.com/2024/09/16/sudah-24-tahun-kasus-kematian-prof-safwan-idris-belum-terungkap-rektor-uin-ar-raniry-ditembak-otk>.